

توسعه‌ی چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از محوطه‌ی میراث جهانی منظر فرهنگی میمند

صدرا مرادی^۱، فرناز فرجی^۲، سمیه فدایی‌نژاد بهرام‌مجردی^{۳*}

^۱ دانشجوی دکتری رشته مرمت و احیای ابنیه و بافت‌های تاریخی، دانشکده معماری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۲ دانشجوی دکتری رشته مرمت و احیای ابنیه و بافت‌های تاریخی، دانشکده معماری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۳ دانشیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۱۸، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۰۴)

چکیده

از ابتدای قرن بیستم میلادی حفاظت از منظر و به‌طور ویژه منظرهای فرهنگی در دو بعد عملی و نظری با چالش‌های مدیریتی فراوانی روبرو بوده است. گستره و پیچیدگی قلمروی منظرهای فرهنگی را می‌توان از اصلی‌ترین دلایل این پیچیدگی برشمرد. با این حال بخشی از این چالش‌ها در طی دهه‌های اخیر با طرح «رویکرد منظرین» در حفاظت پاسخ داده شده‌اند. البته در بسیاری موارد به‌ویژه در کشورهای جهان جنوب از جمله ایران که به نوعی واردکننده‌ی مفاهیم مرتبط با منظر و منظر فرهنگی هستند، رویکردهای مدیریتی منظر به‌خوبی تبیین و پیاده‌سازی نشده‌اند؛ یعنی دسته‌بندی منظر فرهنگی به محدوده‌های جغرافیایی‌ای در این بخش از جهان اطلاق شده است؛ اما چگونگی مدیریت آن‌ها به صورت جدی موضوع بحث و گفت‌وگو نبوده است. از این‌رو مقاله‌ی حاضر، به عنوان یک مقاله‌ی موردپژوهی، به دنبال پرسش از چگونگی چارچوب بهینه‌ی حفاظت از منظرهای فرهنگی به‌طور کلی و همچنین کاربردی آن در زمینه‌ی محوطه‌ی میراث جهانی میمند به‌طور ویژه است. در این راستا با بهره‌گیری از روش کیفی و از طریق راهبردهای استدلال منطقی و تفسیری-تاریخی و همچنین مطالعات کتابخانه‌ی و میدانی، ابتدا چارچوب‌های اصلی برنامه‌ریزی حفاظت از منظرهای فرهنگی ارائه شده توسط یونسکو، بنیاد پارک ملی آمریکا، سازمان حفاظت از محیط زیست و کنوانسیون منظر اتحادیه اروپا و همچنین فرایند کنونی حفاظت از محوطه‌ی میراث جهانی منظر فرهنگی میمند واکاوی و در نهایت از مجموع آن‌ها و البته با توجه به شرایط زمینه چارچوب بهینه‌ی حفاظت از مناظر فرهنگی به منظور پیاده‌سازی در میمند پیشنهاد گردیده است.

واژگان کلیدی

برنامه‌ریزی، حفاظت، مدیریت، میراث، منظر فرهنگی، میمند.

* نویسنده مسئول مکاتبات: sarafadaei@ut.ac.ir

در طول دهه‌های گذشته چارچوب‌های برنامه‌ریزی و مدیریتی متعددی توسط نهادهای حفاظت میراث و منظر در کشورها پایه‌گذاری شده است که هر کدام رویکرد ویژه خود را در برنامه‌ریزی حفاظت میراث داشته‌اند. در ایران نیز فرایند غالب حفاظت منظرهای فرهنگی از دستورالعمل‌های کمیته‌ی میراث جهانی یونسکو مستخرج شده است و چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت ویژه‌ای مبتنی بر زمینه در نظر گرفته نشده است.

منظر فرهنگی میمند در سال ۱۳۸۰ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسید. در ابتدا تمرکز ویژه‌ی سازمان میراث فرهنگی بر معماری دست‌کند تاریخی و همچنین ویژگی‌های باستان‌شناسانه بوده است. از این تاریخ به بعد دولت ایران در مسیر ثبت جهانی منظر فرهنگی میمند قدم برداشت. در این مسیر، با توجه به ادبیات جهانی در حوزه‌ی منظرهای فرهنگی (به‌ویژه یونسکو) میراث ناملموس و رابطه‌ی ویژه‌ی انسان و طبیعت به محور اصلی مطالعات بدل شدند. میمند در سال ۲۰۱۵ م در فهرست میراث جهانی یونسکو قرار گرفت. با اینکه گفتمان رسمی میراث ایران این مسیر را در جهت ترقی و پیشرفت معرفی کرده است، با این حال امروزه منظر فرهنگی میمند با مناقشات و چالش‌های فراوانی مواجه است. مهاجرت انسان‌ها از این محدوده افزایش چشم‌گیری داشته و تمایل به ساخت‌وساز فضاهای تفرجگاهی موقت، آن هم با مصالح نوین، بالا رفته است. از سوی دیگر آلودگی کارخانه‌ی خاتون‌آباد به شدت زیست انسان‌ها و سایر گونه‌های جانوری را تهدید می‌کند. لیکن بازنگری مناسب فرایند برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند کدام است و این فرایند چه ویژگی‌هایی می‌تواند داشته باشد؟ این مقاله به دنبال یافتن این پاسخ سؤال اصلی پژوهش و ارتقاء چارچوب‌های برنامه‌ریزی حفاظت منظرهای فرهنگی با نگاه ویژه به منظر فرهنگی میمند است. بداعت مقاله‌ی حاضر به‌واسطه‌ی ارائه‌ی چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند مبتنی بر مطالعه تطبیقی فرایندهای برنامه‌ریزی حفاظت از منظر در اسناد بین‌المللی است.

۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر مبتنی بر روش پژوهش کیفی و با بهره‌گیری از راهبردهای استدلال منطقی و تفسیری-تاریخی، در پی آن است تا با مروری بر چارچوب‌های مدیریت و برنامه‌ریزی منظرهای فرهنگی از خلل بررسی پژوهش‌ها و مطالعات متخصصان و اسناد بین‌المللی منتشر شده در این حوزه به شناختی نسبی از فرایند بین‌المللی برنامه‌ریزی حفاظت از مناظر فرهنگی دست یابد. در این زمینه نیز با مراجعه به منابع و اسناد کتابخانه‌ای، مهم‌ترین منشورها و مبانی نظری گذار چارچوب‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی حفاظت منظرهای فرهنگی از یک دسته‌بندی میراثی به یک رویکرد در برنامه‌ریزی میراثی بررسی شده و سپس با مروری بر تجارب جهانی مهم‌ترین مؤسسات حفاظت منظر فرهنگی، به شکل‌گیری چارچوب کلی برنامه‌ریزی برای کاربست در نمونه‌ی مورد مطالعه پرداخته شده است. در ادامه پس از ارزیابی و مقایسه‌ی دستورالعمل‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی مؤسسات بین‌المللی، به بررسی و مطالعه‌ی نمونه موردی، چارچوب برنامه‌ریزی مدیریتی کنونی منظر فرهنگی روستای میمند از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه‌ها پرداخته شده است. در نهایت مبتنی بر مطالعه‌ی قیاسی شکل گرفته در خصوص پنج برنامه‌ی مدیریتی معرفی شده در این پژوهش، چارچوب برنامه‌ریزی و مدیریتی مطلوب برای حفاظت از منظر فرهنگی میمند ترسیم شده است.

۲. از ایده‌ی منظرهای فرهنگی تا برنامه‌ریزی و مدیریت آن‌ها

به دنبال ارائه مفهوم منظر و منظر فرهنگی و ورود آن به مباحث علمی، متخصصین حوزه‌ی میراث نیز با توجه به ارتباطی که می‌توانست بین دو حوزه برقرار شود، به ایده‌ی منظرهای فرهنگی علاقه نشان دادند. در پی آن در دهه‌ی ۱۹۸۰ م این مفهوم وارد ادبیات حفاظت از میراث شد و حفاظت از این دسته‌بندی میراثی به دغدغه‌ای برای پژوهشگران و فعالان حفاظت از میراث بدل

شد (Jacques, 1995 as cited in Taylor, 2018, p. 56). از این رو در ادامه نیز بحث‌های گسترده‌تری در خصوص چستی منظر فرهنگی و ویژگی‌های شکل‌دهنده به آن و همچنین چارچوب‌های مدیریت و برنامه‌ریزی حفاظت از مناظر شکل گرفتند. با این حال در طی این بحث‌ها، از سویی، اندیشمندانی همچون فولر، استفاده از مفهوم منظر فرهنگی را برای برخی از کشورها به‌ویژه بریتانیا که در آن همه‌ی منظرها تحت تأثیر حضور انسان‌ها قرار دارند، بی‌معنی تلقی می‌کند (Fowler, 2001 as cited in Roe, 2007, p. 3). از سوی دیگر در دهه‌ی آخر قرن ۲۰ م با ارجاع ویژه به منظرهای فرهنگی در محیط‌های تاریخی برای به-کارگیری این مفهوم به شکلی منحصر به فرد در مناطق میراثی موانعی در برابر گسترش بحث و خط‌مشی در سطح جهانی شکل گرفت (Philips, 2007 as cited in Roe, 2007, p. 2). در نهایت تصویب بازنگری در کنوانسیون میراث جهانی در سال ۱۹۹۲ م بود که به «لحظه‌ای طلایی» در پیگیری حفاظت از منظرهای فرهنگی در میراث تبدیل شد (Khalaf, 2020, p. 387). در طی این دوره، نخست با طرح کنوانسیون میراث جهانی (۱۹۹۲ م)، یونسکو تلاش کرد تا با معرفی «منظرهای فرهنگی» به عنوان گونه‌ای میراثی در طبقه‌بندی خود منجر به یکپارچگی مجدد انسان و طبیعت در بستر تاریخی-میراثی شود؛ و با این کار حرکت را به سمت رویکردهای منظرین در میراث آغاز نمود (UNESCO, 1992). پس از آن در سال ۱۹۹۵ م توصیه‌نامه‌ی حفاظت یکپارچه از منظرهای فرهنگی به عنوان بخشی از سیاست‌های منظر و کنوانسیون منظر اروپایی در سال ۲۰۰۰ م جریان موجود را در سطح بین‌المللی و اروپایی نهادینه ساخت. توصیه‌نامه‌ی منظر ۱۹۹۵ م، اتحادیه اروپا بر رویکرد چندرشته‌ای به عنوان روشی نسبتاً به‌روز برای شناسایی و ارزیابی منظرهای فرهنگی تأکید داشت (Council of Europe, 1996, art 4). همچنین این سند با نیم‌نگاهی بر اصول توسعه پایدار در بند شش آن، پیوستگی سیاست‌های منظرین و اصول توسعه پایدار در کنار تکیه بر ابزارهای مناسب به منظور مدیریت منظر و تغییرات اجتماعی-اقتصادی آن را ضروری می‌داند (Council of Europe, 1996, art6).

انتشار اسناد و منشورهای حفاظتی میراث در طی سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۰ م طرح موضوعاتی نظیر «حفاظت از اهمیت معنایی مکان»، «بازتعریف مفهوم اصالت» در طی منشور نارا و گسترش تعریف منظر و ارتباط آن با گذشته و حال در طی کنوانسیون منظر اروپایی بر حوزه حفاظت و مدیریت منظرهای فرهنگی تأثیر زیادی گذاشت. در پی این بحث‌های بین‌المللی حفاظت از میراث فرهنگی، در سال ۱۹۹۹ م کارگروه ویژه «حفاظت از منظرهای فرهنگی» یونسکو با توجه به تعاریف مختلف در بسترهای فرهنگی متفاوت از منظر فرهنگی، بر لزوم تفسیر در طی روند حفاظت و مدیریت این میراث، مبتنی بر بسترهای منطقه‌ای و ملی تأکید داشت (Reeves & McConville, 2011, p. 192). در طی سال‌های بعدی در قرن ۲۱ م با گسترش نگاه حفاظتی چالش‌های مهمی در خصوص حفاظت و مدیریت منظرهای فرهنگی نظیر موارد ذیل مطرح شدند. محصول مهم است یا فرآیند؛ روابط میان اجزای سازنده‌ی هر منظر فرهنگی قابل توجه است یا خود اجزا؛ ماهیت منظرها پویاست یا ایستا و توجه به ابعاد مختلف حفاظت نظیر یکپارچگی و اصالت در برخورد با منظرهای فرهنگی باید چگونه باشد؟ (Rosler, 2008; Taylor & Lennon, 2011; Andrews & Buggy, 2008).

در نهایت در کنفرانس سال ۲۰۱۲ م منظر فرهنگی به عنوان مفهومی ضروری و پیشنهاد دهنده‌ی چارچوبی برای نگاه یکپارچه به فرآیندها و روابط معرفی شد که دربردارنده‌ی راهبردهای مورد نیاز در رویکرد حفاظت مبتنی بر فرهنگ و بر مبنای احترام به پیچیدگی‌ها و غنای ارزش‌های گوناگون در دنیای در حال تحول است (Taylor, Clair, & Mitchell, 2015, p. 2). اسمیت دلیل محکمی را برای انتخاب رویکرد منظر فرهنگی در نگاه به حفاظت از میراث و محیط زیست تاریخی می‌آورد. «رویکرد منظر فرهنگی این امکان را به جوامع مختلف می‌دهد تا به عنوان بخشی از آن منظر دیده شوند. این شرایط فرهنگی، تاریخی و سیاسی است که بر جوامع معاصر به عنوان بخشی از فرآیند مداخله بشر در مکان تأثیر می‌گذارد. این رویکرد می‌تواند ابزاری برای یکپارچه‌سازی مجدد رویکردهای تکه‌تکه شده‌ای باشد که برای ارزش‌دهی و ساخت محیط زیست شکل گرفته‌اند» (Smith, 2015, p. 187). بدین ترتیب در این نگاه جدید، منظر فرهنگی در نظریه و عمل نه تنها خود گونه‌ای در دسته‌بندی‌های میراثی

نیست، بلکه رویکردی با چارچوبی جامع و بازنگری شده است (Rossler, 2008; Taylor & Lennon, 2011; Andrews & Buggy, 2008).

در ادامه توجه به مفهوم منظر فرهنگی به مثابه رویکردی جامع‌نگر و فرآیند محور، در قالب اسنادی نظیر بیانیه‌ی فلورانس (۲۰۱۴ م) با موضوعیت «میراث و منظر به عنوان ارزش‌های بشری» مطرح شد. این بیانیه به بهره‌گیری از میراث فرهنگی و منظرها برای تقویت جوامع دموکراتیک و صلح‌جو اشاره می‌کند (ICOMOS, 2014). در مقیاس ملی و منطقه‌ای نیز در همین سال، کمیته‌ی علمی منظر فرهنگی منطقه آسیا - پاسفیک ایفلا با انتشار بیانیه‌ی تهران پیرامون منظر فرهنگی شهری از رویکرد منظر فرهنگی به عنوان الگویی انتقالی به سوی رویکردی آرمانی در مدیریت منظرهای شهری معاصر و آینده یاد می‌کند (Eshrati & Fadaei, 2015, p. 75-77).

شکل ۱: سیر تحول مفهوم منظر فرهنگی از گونه‌های میراثی به رویکردی در حفاظت از میراث فرهنگی

سیر تحول منظر فرهنگی مطابق آنچه که در (شکل ۱) آمده است نشان می‌دهد تا شروع قرن ۲۱ م با گسترش مطالعات در ارتباط با تعریف مفهوم منظر و منظر فرهنگی و درک آن‌ها به عنوان گونه‌ای از طبقه‌بندی‌های میراثی، رویکردهای مدیریتی منظر چندان موفقیت‌آمیز نبوده‌اند. دلیل عمده‌ی این عدم موفقیت، در فقدان نگاه و چارچوب برنامه‌ریزی نظام‌مند است که نتوانسته با توجه به ماهیت پویای منظرهای فرهنگی پاسخ و برنامه‌ی حفاظتی مناسبی را ارائه نماید. از سوی دیگر نیز، به تدریج با تأکید بر هر دو بعد ملموس و ناملموس میراث، توجه به ذات پویای منظرهای فرهنگی و همچنین تأکید بر اهمیت معنایی مکان‌های فرهنگی و البته لزوم توجه به بستر و زمینه دیدگاه منظر فرهنگی به مثابه یک رویکرد حفاظتی ظهور یافته است و توانسته بخشی از چالش‌های پیشین را مرتفع کند. چرخش منظر فرهنگی در حوزه‌ی میراث از یک مفهوم تا پذیرش آن به مثابه یک رویکرد در حفاظت از میراث، نشان از اهمیت اسناد مختلف مدون شده توسط نهادهای تصمیم‌گیر نظیر یونسکو و اتحادیه اروپا دارد که جهت تفهیم بهتر مفهوم رویکرد منظرین در حفاظت از میراث بهره‌گیری از این اسناد و تدوین یک چهارچوب مدیریتی و برنامه‌ریزی از مقایسه‌ی آن‌ها ضرورت دارد.

۳. برنامه‌ریزی حفاظت از میراث فرهنگی با رویکرد منظرین در مقیاس جهانی

شکل‌گیری چالش‌های جدید در حوزه حفاظت منجر به توجه روزافزون بر مفهوم منظر فرهنگی و حرکت جامعه‌ی جهانی در جهت کاربست رویکرد منظرین به عنوان رویکردی جامع و همه‌جانبه‌نگر شده است (Veldpau, 2015, p. 37). پیاده‌سازی چنین رویکردی به‌طور آشکار به برنامه‌ریزی در مقیاس بزرگ در سطح منطقه و فرامنطقه‌ای نیاز دارد تا امکان درک و مدیریت سیستم‌های طبیعی را به وجود آورد (Bandrin & Oers, 2015, p. 8). در همین راستا نیز پیگیری چارچوب‌های مدیریت و حفاظت از میراث مبتنی بر رویکرد منظرین در سطح بین‌المللی برای تدوین دستورالعمل محلی و منطقه‌ای در حفاظت از داشته‌های فرهنگی اهمیت بسیاری دارد؛ زیرا از یک‌سو این مهم به شناخت تجارب موفقیت و شکست در خصوص بهره‌گیری از رویکرد منظرین در حفظ و مدیریت میراث کمک می‌کند و از سوی دیگر با توجه به ویژگی‌های بستر و زمینه‌ی موجود، ارزش‌ها و مسائلی که باید اولویت یابند و مورد توجه قرار گیرند را تعیین می‌کند.

در این بخش شیوه‌ی برنامه‌ریزی حفاظت و مدیریت منظرهای فرهنگی منطبق بر رویکرد منظرین از نگاه چهار مؤسسه‌ی برجسته‌ی بین‌المللی شامل بنیاد پارک ملی آمریکا، سازمان میراث جهانی یونسکو، سازمان محیط زیست جهانی و چارچوب کنوانسیون منظر اروپایی اتحادیه اروپا، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند.

بنیاد پارک ملی آمریکا در تدوین راهنمایی برای حفاظت منظرهای فرهنگی، با تمرکز بر منظرهای تاریخی در برابر منظرهای فرهنگی این مجموعه‌ها را شامل چهار دسته‌ی منظرهای تاریخی، منظرهای انسانی، منظرهای طراحی شده و منظرهای بومی - تاریخی طبقه‌بندی می‌کند. تعریفی که این مؤسسه از منظرهای فرهنگی ارائه می‌دهد برابر با «منطقه‌ای جغرافیایی دارای منابع فرهنگی، طبیعی، حیات وحش و حیوانات اهلی، به همراه رویدادهای تاریخی، فعالیت‌ها و یا نمایش سایر ارزش‌های فرهنگی یا زیبایی‌شناسانه» است (Birnbbaum, 1994, p. 1). همان‌گونه که در (شکل ۲) قابل مشاهده است این سازمان برنامه‌ی مدیریتی خود را در پنج مرحله تنظیم نموده است؛ که در آن به ابعاد مختلفی نظیر مستندنگاری و مطالعات تاریخی، ارزیابی و آسیب‌شناسی و تدوین پلان مدیریتی تمرکز داشته است. آنچه در برنامه‌ی مدیریتی این سازمان بیش از همه رؤیت می‌شود اهمیت مستندنگاری پیشینه تاریخی و وضعیت موجود منظرهای فرهنگی است.

در مقایسه با چارچوب پیشین، سازمان میراث جهانی یونسکو حفاظت از مدیریت منظرهای فرهنگی را صیانت از ارزش برجسته‌ی جهانی برای نسل‌های حال و آینده معرفی می‌کند و کنترل و هدایت تغییرات را به صورتی که حافظ ارزش‌های آن باشند از وظایف مدیریت به شمار می‌آورد. این سازمان در راستای مدیریت منظرهای فرهنگی نیز دستیابی و کاربست چارچوبی برای

آگاهی و راهنمایی بسیاری از اقدامات را در طول سالیان متمادی ضروری می‌خواند و اتخاذ رویکردی مناسب که به موجب آن توافق میان ذی‌نفعان اصلی و فعالان به منظور هویت‌بخشی و به‌کارگیری ابزارهای سنجش متنوع را الزام‌آور می‌داند. برنامه‌ی مدیریتی این سازمان مطابق با (شکل ۳) در هشت گام و مبتنی بر اصولی بنیادین تدوین شده است. مراحل مدیریت و برنامه‌ریزی منظرها در این سازمان با برنامه‌ریزی و توافق اولیه بر سر مراحل پیشبرد طرح و سپس شناخت و توسعه‌ی نگاه مشترک، تعریف اهداف مدیریتی و تدوین راهبرد ویژه‌ی عملیاتی ادامه یافته و در نهایت به پایش و بازنگری راهبردهای مدیریتی ختم می‌شود.

بحث منظرهای فرهنگی در نظر سازمان حفاظت محیط زیست جهانی اندکی متفاوت با سایر سازمان‌ها است. این سازمان منظرهای فرهنگی را به عنوان زیرمجموعه‌ی منظرهای حفاظت‌شده، به صورت بازتابی از تعامل سستی میان مردم ساکن در آن و محیط‌زیست پیرامونی‌شان و محلی برای مدیریت جامعه‌محور معرفی می‌کند (Mitchel, 2003, p. 34). به منظور مدیریت و برنامه‌ریزی حفاظت منظرهای فرهنگی مطابق با اصولی دوازده‌گانه این سازمان در طی سه مرحله و ۱۲ گام با شروع برنامه‌ریزی ابتدا به تصمیم‌گیری برای شناخت و گردآوری اطلاعات و ارزیابی داده‌ها و منابع و سپس به آسیب‌شناسی و توسعه دیدگاه مدیریتی و راهبردهای مدیریتی پرداخته است. در ادامه این دستورالعمل به منظور پیشبرد اجرای پلان مدیریتی پس از بحث و آماده‌سازی پلان، آن را به اجرا گذاشته و در نهایت مطابق با (شکل ۴) به دنبال بازنگری در تصمیمات و پلان اجرایی است.

در نهایت نیز کنوانسیون منظر اروپایی به عنوان یکی از مهم‌ترین معاهدات بین‌المللی که به توجه همه‌جانبه به حفاظت مناظر از جمله منظرهای شهری، روستایی، ساحلی و منظرهای دارای ویژگی‌های زیبایی‌شناسانه یا فاقد ویژگی‌های خاص پرداخته است تا به‌وسیله‌ی مراقبت، برنامه‌ریزی و مدیریت منظرها مبتنی بر یک رابطه‌ی متوازن و متعادل میان نیازهای اجتماعی، فعالیت‌های اقتصادی و محیط زیست به توسعه پایدار دست یابد (Council of Europe, 2000). برنامه‌ی مدیریتی حفاظت منظرهای فرهنگی مورد نظر این کنوانسیون در طی سه مرحله و ده گام تنظیم شده است. مطابق با (شکل ۵)، در دو گام اول این معاهده به دنبال تنظیم اقدامات دولتی در خصوص یکپارچه‌سازی مناظر و بازشناخت قوانین است. در مرحله‌ی بعد با تأکید بر شناسایی، ارزیابی منظر و تعیین اهداف در مسیر مدیریت و مراقبت از این مناظر قدم برداشته شده است. در نهایت نیز پایش تغییرات در نتیجه‌ی اعمال و اجرای برنامه‌ی مدیریتی را پیشنهاد می‌دهد. همچنین این کنوانسیون بر همکاری و مشارکت اروپا در جهت تأمین اقدامات جمعی تأکید بسیاری می‌کند.

به‌طور کلی، بررسی رویکرد برنامه‌ریزی مدیریت و حفاظت منظرین هر چهار مؤسسه نشان می‌دهد که همه‌ی این نهادها ساختار برنامه‌ریزی را یک فرآیند ارزش‌منا، فرآیندی برگشت‌پذیر و متوالی، جامع و پویا می‌شناسند که ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آموزشی و مدیریتی را دربرمی‌گیرد. این درحالی است که بنیاد پارک ملی آمریکا به‌طور جانبی بر اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای تأکید دارد. یونسکو بر ساختارمندی فرآیند و ویژگی از پیش تعیین‌شده بودن این فرآیند اشاره می‌کند؛ و سازمان حفاظت محیط زیست مانند یونسکو بر تمرکز بر جامعه و اهداف از پیش تعیین‌شده اصرار می‌ورزد و البته رویکرد کنوانسیون منظر اروپایی، رویکردی مجزا از سه نهاد دیگر است که فرآیند مدیریت و برنامه‌ریزی مناظر را فرآیندی دوگانه به صورت موازی و هم‌زمان معرفی می‌کند (McClelland & Melnick, 1999; Council of Europe, 2000; UNESCO, 2001; Dudley, 2008).

مطالعه‌ی دستورالعمل‌های حفاظتی این چهار مؤسسه در قیاس با هم نشان از آن دارد که در هرکدام از این مؤسسات مطابق با نوع رویکرد و نگاه خود در چارچوب مدون، مراحل ویژه‌ای اهمیت دارند. البته برخی از گام‌های پیشنهادی برای هر چهار مؤسسه مشترک هستند؛ این گام‌ها که به اشکال متفاوت ولی با درون‌مایه‌ی مشترک تنظیم شده‌اند، شامل لزوم توجه به عملیات مستندنگاری و فهرست‌برداری، ارزیابی وضعیت با توجه به اهداف و چالش‌های موجود، ضرورت تهیه پلان جامع مدیریتی و برنامه‌ریزی و پایش تغییرات پس از اجرای برنامه عملیاتی می‌شوند. همچنین معیارهایی نظیر مشارکت مردم در امر حفاظت و برنامه‌ریزی، شناخت و ارزیابی دقیق ارزش‌ها و خوانش کیفیت‌های موجود، مدیریت همه‌جانبه و شفاف، تأکید بر تعامل میان مردم و محیط زیست، توجه

بر مدیریت تغییرات با تأکید بر بقای ارزش‌ها در میان هر چهار مؤسسه از جمله معیارهای کلیدی در برنامه‌ریزی حفاظت و مدیریت با رویکرد منظرین بوده‌اند.

با این وجود، تفاوت‌های جزئی، مبتنی بر نوع فعالیت و حوزه‌ی فعالیتی هر مؤسسه نسبت به دیگری وجود دارد. در این خصوص، کنوانسیون منظر اروپایی بر بازساخت قوانین و مقررات دولتی و همکاری نهادهای مختلف، مشارکت ذی‌نفعان مختلف در تمامی مراحل و اهمیت آموزش و پژوهش و ارتقا آگاهی عمومی تأکید دارد (Council of Europe, 2000). درحالی که برای سازمان محیط زیست کلیدی‌ترین مؤلفه «پاسخی» است که به متخصص (برنامه‌ریز میراث) امکان اصلاح عملیات را با تکیه بر تجارب در آینده می‌دهد. این سازمان بر این عقیده است که پاسخ مورد نظر می‌تواند به‌عنوان «چرخه‌ی کیفی» شناخته شود و ارزیابی اقتصادی نتیجه‌ی فعالیت‌ها اهمیت بسیاری در آن دارد (Dudley, 2008). سازمان میراث جهانی یونسکو برنامه‌ریزی مدیریتی موفق را در گرو وجود نگاه رو به آینده در برنامه‌ریزی و شناسایی دقیق موضوعات می‌داند تا به‌خوبی بتواند زنجیره‌ی علل و معلول‌ها را در کنار تصمیمات اخذشده ارزیابی کند. همچنین این سازمان متذکر می‌شود که فرآیند مدیریت بسیار گسترده و متنوع است؛ بنابراین، توالی این مراحل باید با پیشنهاداتی از سوی ذی‌نفعان اصلی منطبق و سازگار شود تا پاسخ‌گوی نیازهای موجود در هر شرایطی باشد (UNESCO, 2001).

در خصوص بنیاد پارک ملی آمریکا، وجه افتراق این نهاد با سه نهاد موصوف پیشین، توجه آن به نوع تفسیر است. این مؤسسه تأکید دارد که تفسیر منظر، «فرآیندی است که در آن مشاهده‌کننده منظر را به صورت موجودیت آن در طی یک دوره‌ی دارای اهمیت یا در طی تکامل آن تا جایگاه کنونی‌اش، تجربه می‌کند» (McClelland & Melnick, 1999, p. 10). در نهایت به نظر می‌آید که مهم‌ترین عمل در اتخاذ راهبردی عملیاتی و توسعه پلان مدیریتی برای بنیاد پارک ملی آمریکا، تضمین بقای ویژگی‌های موجود منظر فرهنگی است که خود شامل نگهداری حفاظتی، پایش و کنترل تغییرات در طی فرآیند پژوهش و مدیریت به‌ویژه برای برنامه‌ریزی‌های طولانی مدت است.

در میان چهار نهاد مورد بررسی تنها بنیاد پارک ملی آمریکا است که از ابزاری خاص برای پیشبرد اهداف خود در مدیریت منظر بهره می‌جوید. این مؤسسه از دو نرم‌افزار کامپیوتری با عنوان برنامه‌ی مدیریت نگهداری و برنامه‌ی ارزیابی شرایط و فهرست‌برداری برای کنترل بهتر شرایط موجود و گزارش منظر فرهنگی بهره می‌گیرد. «گزارش منظر فرهنگی گزارش اولیه‌ای است که تاریخ، ارزش، اهمیت و اقدامات منظر فرهنگی را مستند می‌کند و تاریخ و یکپارچگی منظر را شامل هرگونه تغییری در بستر جغرافیایی، ویژگی‌ها، مصالح و کاربردها معرفی و ارزیابی می‌کند» (McClelland & Melnick, 1999, p. 2).

مرحله پنجم	مرحله چهارم	مرحله سوم	مرحله دوم	مرحله اول
مستند سازی و به اشتراک گذاری	توسعه پلان مدیریتی حفاظت	تحلیل محوطه و ارزیابی	فهرست‌برداری و مستندسازی	پژوهش تاریخی
مستندسازی، ارزیابی و به اشتراک گذاری اقدامات اجرایی در دو گام: - ارائه برنامه نگهداری و مدیریت محوطه - ارائه برنامه ارزیابی شرایط و مراقبت از محوطه	- توسعه پلان مدیریتی حفاظت با هدف نگهداری حفاظتی و مراقبت با اتخاذ راهبردهای مناسب - پایش و کنترل تغییرات	ارزیابی کیفیت یکپارچگی منظر: - به لحاظ: موقعیت مکانی، ویژگی‌های بستر، احساسات، ارتباطات، طراحی، فعالیت‌های انسانی، مواد و مصالح ارزیابی ارزش‌های فرهنگی و تاریخی	انجام بازدید و پژوهش‌های میدانی. شامل: - مستندسازی اولیه از محوطه مورد مطالعه - تهیه پلان‌های وضع موجود - خوانش ویژگی‌های منظر - فهرست‌برداری و مستندسازی گیاهان تاریخی	مطالعه اسناد تاریخی: - مطالعه اسناد دست اول شامل پلان‌ها، سفرنامه‌ها، عکس‌های هوای سایر اسناد مشابه - مطالعه اسناد دست دوم شامل مقالات و انتشارات و سایر مطالعه وضعیت موجود: - مستندسازی وضعیت کنونی و معاصر محوطه - تهیه پلان‌های دوره‌ای

شکل ۲: اصول حفاظتی بنیاد پارک ملی آمریکا

اصول برنامه‌ریزی مدیریتی منظرهای فرهنگی یونسکو:

مرحله هشتم	مرحله هفتم	مرحله ششم	مرحله پنجم	مرحله چهارم	مرحله سوم	مرحله دوم	مرحله اول
بازنگری راهبردهای مدیریتی	پایش و ارزیابی اجرا	اجرای راهبرد مدیریتی	اتخاذ راهبرد مدیریتی	تعریف اهداف مدیریتی	توسعه و گسترش نگاه مشترک	شناخت منظرهای فرهنگی	برنامه‌ریزی اولیه
<ul style="list-style-type: none"> تعمیم‌گیری بر سر زمان تجدید بازنگری راهبردهای مدیریتی و برنامه مدیریتی 	<ul style="list-style-type: none"> پایش اثرات راهبرد مدیریتی ارزیابی و مدیریت تطبیق‌پذیر در ارتباط با تعیین چگونگی حفاظت از ارزش‌های میراثی منظر فرهنگی میزان موفقیت عملکرد راهبردهای مدیریتی اجرایی 	<ul style="list-style-type: none"> هماهنگی بکارگیری و اجرای راهبرد مدیریتی 	<ul style="list-style-type: none"> معرفی و شناخت حق انتخاب های موجود و توافق بر سر راهبرد مدیریتی با ذینفعان ویژگی‌های زیر: <ol style="list-style-type: none"> مشارکت و شفافیت در فرآیند مشارکت و توافق در سطح ملی بازرسی و توثیق اهداف ارز ارزش‌های فرهنگی مشارکت‌های مردمی در فرآیند بررسی‌های منظم و مستمر ارز ارزش‌های فرهنگی فرآیندهای برای پایش و ارزیابی توسعه و گسترش نگاه مشترک 	<ul style="list-style-type: none"> تعریف اهداف مدیریتی و ارزیابی فرصت‌ها و چالش‌ها شناخت اهداف مدیریتی بر پایه اولویت‌ها و دیدگاه مشترک بررسی فرصت‌ها و چالش‌ها خطرات و فرسایش ناشی از بکارگیری دیدگاه‌ها و اهداف لحاظ سطوح تغییرات قابل پیش‌بینی 	<ul style="list-style-type: none"> توسعه و گسترش نگاه مشترک برای آینده ایجاد درک و شناخت مشترک از چگونگی اهمیت منظر فرهنگی یکپارچه‌سازی چشم‌اندازهای تمامی ذینفعان اصلی این منظر با ویژگی‌ها و اهداف مورد نظر مدیریت حفاظتی 	<ul style="list-style-type: none"> درک و شناخت منظر فرهنگی و ارزش‌های آن مستندسازی و ارزیابی ویژگی‌ها خصوصیات مختلف زیست‌محیطی، فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و اقتصادی تعیین جایگاه دقیق ارزش‌های میراثی و به طور خاص تعریف ارزش برجسته جهانی 	<ul style="list-style-type: none"> توافق بر سر رویکرد و برنامه‌ریزی کار: گروه آردن ذینفعان، افراد محلی، متخصصان و گروه‌های مختلف جهت مشارکت در روند برنامه‌ریزی.

شکل ۳: اصول حفاظتی بنیاد سازمان میراث جهانی یونسکو

اصول برنامه‌ریزی مدیریتی منظرهای فرهنگی سازمان حفاظت محیط زیست:

- حفاظت از منظر، تنوع‌زیستی و ارزش‌های فرهنگی در قلب طبقه‌بندی پنجم رویکرد مناطق حفاظت شده است.
- تمرکز مدیریت باید بر نقطه تعامل میان مردم و طبیعت باشد.
- مردم باید به‌عنوان ناظران منظر دیده‌شوند.
- مدیریت باید با از طریق مردم و به‌طور عمده برای و توسط آن‌ها صورت پذیرد.
- مدیریت باید مبتنی بر رویکردهای مشارکتی همچون همیاری مدیریتی و دخالت ذینفعان چندگانه (مختلف) صورت گیرد.
- مدیریت موثر نیازمند محیطی اقتصادی و سیاسی حمایت‌کننده است.

مرحله اول: تهیه پلان مدیریتی

گام ششم	گام پنجم	گام چهارم	گام سوم	گام دوم	گام اول
بررسی راهبردهای مدیریتی	توسعه دیدگاه مدیریتی	اسیب‌شناسی وضعیت موجود	ارزیابی صحت داده‌ها و منابع	شناخت و گردآوری اطلاعات	برنامه‌ریزی اولیه
<ul style="list-style-type: none"> بسط حق انتخاب‌ها در راستای دستیابی به دیدگاه و اهداف: منطقه‌بندی منظرهای فرهنگی طبقه‌بندی راهبردهای مدیریتی و راهکارها 	<ul style="list-style-type: none"> معرفی و ارائه راهبردهای مدیریتی باقی‌مانده شناخت اهداف برنامه‌ریزی جهت مدیریت منظرهای فرهنگی 	<ul style="list-style-type: none"> شناخت و بررسی اجزای تشکیل‌دهنده منظر ارزیابی فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در وضع کنونی 	<ul style="list-style-type: none"> جمع‌آوری اطلاعات از وضعیت تاریخی و وضع موجود کنونی شناخت مسائل و مشکلات موجود در وضعیت حاضر مشورت با ذینفعان و افراد موثر در خصوص اطلاعات گردآوری شده 	<ul style="list-style-type: none"> جمع‌آوری اطلاعات از وضعیت تاریخی و وضع موجود کنونی شناخت مسائل و مشکلات موجود در وضعیت حاضر مشورت با ذینفعان و افراد موثر در خصوص اطلاعات گردآوری شده 	<ul style="list-style-type: none"> تعمیم‌گیری بر سر ایجاد یک پلان مدیریتی تعیین گسره برنامه‌ریزی، تعیین وظایف تعریف فرآیند قابل اجرا

اصول برنامه‌ریزی مدیریتی منظرهای فرهنگی سازمان حفاظت محیط زیست:

- مدیریت دسته پنجم مناطق حفاظت‌شده، نباید تنها متمرکز (منوجه) مراقبت باشد، بلکه باید تقویت و ارتقا را در نظر بگیرد.
- زمانی که تضاد در تناقض غیرقابل چشم‌پوشی وجود دارد، میان اهداف مدیریت، اولویت باید به حفظ کیفیات ویژه منطقه قرار گیرد.
- فعالیت‌های اقتصادی که نیازمند اتفاق افتادن درون منظر حفاظت‌شده نیستند، باید در بیرون آن جای‌گیرند.
- مدیریت مشابه با یک کار تجاری و بالاترین استانداردهای تخصصی باشد.
- مدیریت باید منصف و سازگار (منطبق) باشد.
- موفقیت مدیریت باید به کمک معیارها یا روش‌های اجتماعی و زیست‌محیطی سنجیده شود.

مرحله اول: تهیه پلان مدیریتی

مرحله سوم: پایش و ارزیابی نحوه اجرا	مرحله دوم: اجرای پلان مدیریتی	گام دهم	گام نهم	گام هشتم	گام هفتم
بازنگری در تصمیمات و پلان	اجرا و بکارگیری پلان	پذیرش نهایی پلان مدیریتی	اعمال نظرات حاصل از گام قبلی	مشورت بر سر پلان پیش‌نویس	آماده‌سازی پلان مدیریتی
<ul style="list-style-type: none"> تصمیمات در پلان مدیریتی که باید بازنگری و تجدید نظر شوند. بازنگری‌ها و ملاحظات انجام شده باید رد دسترس عموم قرار بگیرند. 	<ul style="list-style-type: none"> مطابق با مشورت مجدد با تمامی ذینفعان و افراد محلی، پلان و برنامه‌های مدیریتی نهایی جهت تأیید و اجرا بررسی می‌شود. 	<ul style="list-style-type: none"> این گام شامل: <ul style="list-style-type: none"> بررسی نقاط نظر موجود و اعمال بازنگری در برنامه مدیریتی پیش‌نویس شده می‌شود. تهیه برنامه و پلان مدیریتی نهایی مبتنی بر نظرات مثبت و تحلیل‌ها و گزارش نتایج فرآیندهای مشورتی صورت گرفته 	<ul style="list-style-type: none"> مشورت بر سر پلان پیش‌نویس شامل مشورت و مذاکره با تمامی ذینفعان و افراد محلی بر سر پیش‌نویس برنامه مدیریتی تهیه شده توسط کارشناسان منظر فرهنگی در راستای اهداف از پیش تعریف شده 	<ul style="list-style-type: none"> آماده‌سازی پلان مدیریتی 	<ul style="list-style-type: none"> تعمیم‌گیری بر سر رویکرد و برنامه‌ریزی کار: گروه آردن ذینفعان، افراد محلی، متخصصان و گروه‌های مختلف جهت مشارکت در روند برنامه‌ریزی.

شکل ۴: اصول حفاظتی سازمان حفاظت محیط زیست

معیارهای اتحادیه اروپا جهت اتخاذ رویکرد حفاظت منظرین در هر کشور عضو کنوانسیون:

- اتخاذ دیدگاهی از سیاست‌های راهبردی برای منظرها
- دخالت همگانی در موضوع منظر که به‌طور ایده‌آل به‌کمک قوانین و مقررات حمایت می‌شود
- پیش‌بینی، معرفی‌هایی برای سنجش پیشرفت کیفیت زیست‌محیطی منظرها و زندگی مردم
- معرفی نسخه‌هایی برای تقویت و ارتقاء تنوع فرهنگی و طبیعی منظر
- ایجاد فرصت‌هایی برای آموزش و مهارت‌ورزی در مسائل منظر.

افزایش آگاهی و شناخت در کار آموزش و مهارت‌ورزی

مرحله اول: اقدامات دولتی

مرحله دوم: برنامه‌ریزی مدیریتی منظر

مرحله سوم: اقدامات جمعی

گام نهم	گام هشتم	گام هفتم	گام ششم	گام پنجم	گام چهارم	گام سوم	گام دوم	گام اول	
مشارکت در اروپا	پایش تغییرات	برنامه‌ریزی مناظر	مدیریت منظر	مراقبت از منظرها	تعیین اهداف منظرین	ارزیابی منظر	شناخت منظر	یکپارچه سازی مناظر	بازشناخت قوانین
<ul style="list-style-type: none"> مشارکت در اروپا 	<ul style="list-style-type: none"> پایش تغییرات 	<ul style="list-style-type: none"> برنامه‌ریزی مناظر 	<ul style="list-style-type: none"> مدیریت منظر 	<ul style="list-style-type: none"> مراقبت از منظرها 	<ul style="list-style-type: none"> تعیین اهداف منظرین 	<ul style="list-style-type: none"> ارزیابی منظر 	<ul style="list-style-type: none"> شناخت منظر 	<ul style="list-style-type: none"> یکپارچه سازی مناظر 	<ul style="list-style-type: none"> بازشناخت قوانین

بازشناخت منظر در قوانین به‌منظور یکپارچه‌سازی برنامه مدیریتی با چارچوب‌های برنامه‌ریزی گسترده

شکل ۵: اصول حفاظتی کنوانسیون منظر اروپایی

جدول ۱: مقایسه چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از میراث فرهنگی با رویکرد منظرین توسط چهار نهاد بین‌المللی مختلف

نوع نگاه	ویژگی‌ها	نوع رویکرد	سازمان / مؤسسه
منظر به عنوان میراث	تمرکز بر منظرهای تاریخی؛ عدم وجود توالی بین گام‌های مختلف؛ انتشار گزارش منظر فرهنگی برای تعیین تاریخ، یکپارچگی و ارزش معنایی منظر فرهنگی.	رویکرد میان‌رشته‌ای و جامع	بنیاد پارک ملی آمریکا
تغییر پارادایم از «منظر به مثابه میراث» به «منظر به مثابه رویکرد حفاظت»	هدف از مدیریت منظرهای فرهنگی صیانت از ارزش‌های برجسته جهانی؛ ارزیابی ارزش‌های منظر فرهنگی و مطابقت آن با راهبردهای مدیریتی؛ مدیریت انطباق‌پذیر و ارزیابی شرایط و پایش تغییرات؛ اجرای برنامه‌های راهبردی به کمک طیف وسیعی از فعالیت‌ها و اصول و چارچوب‌های قانونی؛ توالی مراحل باید منطبق با پیشنهادات ذی‌نفعان اصلی و سازگار و پاسخگوی نیازهای آن‌ها باشد.	فرآیندی ساختاریافته، نظام‌مند، جامع‌نگر و پویا است. مدیریت کارا و فعالیتی چرخشی متشکل از راهبردهای طولانی مدت تا روزانه است.	سازمان میراث جهانی یونسکو
منظر به عنوان منبع زیستی	حفاظت و صیانت از ارزش‌ها و دارایی‌های موجود؛ توجه به فرآیند برنامه‌ریزی انطباق‌پذیر به‌منظور تضمین اجرای سیاست‌ها و کنش‌های ویژه درون منظر؛ اساسی‌ترین نکته در فرآیند دریافت پاسخ توسط برنامه‌ریزان برای اصلاح عملیات در آینده؛ ضرورت انجام چرخه‌ای کیفی که در آن پایش و بازنگری طرح‌های پیشنهادی تضمین گردد؛ ضرورت اتخاذ راهبردهای واقع‌گرایانه، اقتصادی و مؤثر به همراه مدیریت منعطف و سازگار با شرایط متغییر محیطی؛ در طی فرآیند حفاظت از منظر نه تنها زمین با منابع ژنتیکی روی آن حفظ می‌شوند بلکه دانش محلی مورد نیاز برای مراقبت از آن‌ها و میراث فرهنگی نیز حفظ می‌شود؛ مزایای اقتصادی مستقیم و غیرمستقیم حفاظت از منظرهای فرهنگی در کنار بهبود هویت محلی و منطقه‌ای؛ لزوم ایجاد مکانیزم‌هایی برای تصمیم‌گیری عادلانه و مداخله عمومی در تمامی فعالیت‌ها به نفع مزایای غیرمستقیم اجتماعی.	حفاظت فرآیندی حاضر در بطن زندگی روزمره رویکرد فعالانه نگاه جامع‌نگر برنامه‌ریزی، فرآیندی چرخه‌ای است. رویکرد منظم، نظام‌مند و منطقی انجام مراحل طبق توالی اهمیت دارد، لیکن همیشه بهترین کار نیست.	سازمان بین‌المللی حفاظت از محیط زیست
منظر به عنوان میراث	تقویت کیفیت همه مناظر شامل منظرهای شهری، روستایی، ساحلی و روزمره؛ تأکید بر وجود رابطه متعادل و متوازن برای حل نیازهای اجتماعی، فعالیت‌های اقتصادی و محیط زیستی توسعه پایدار با حفاظت از منظرهای فرهنگی؛ یکپارچه‌سازی فعالیت‌های بخش‌های عمومی؛ وظیفه اصلی بازشناخت جایگاه منظرها در قوانین محلی و یکپارچه‌سازی ملاحظات منظرین در سیاست‌ها و به اشتراک‌گذاری و پایش تجارب عملی موفق؛ لزوم توجه به مشارکت عمومی، مشارکت مردم محلی و قدرت‌های منطقه‌ای؛ اهداف کیفی منظرین در ارتباط با ابزارهای مناسب برای مراقبت، برنامه‌ریزی و مدیریت منظر.	فرآیندی متوالی، مسئولانه و یکپارچه	کنوانسیون منظر اروپایی - اتحادیه اروپا

با توجه به (جدول ۱) سه دستورالعمل یونسکو، کنوانسیون منظر اروپایی و بنیاد پارک ملی آمریکا به طور واضح منظر را به مثابه میراث، در تعیین و تدوین چارچوب حفاظت و برنامه‌ریزی، در نظر گرفته‌اند؛ درحالی‌که سازمان بین‌المللی حفاظت از محیط زیست به منظر، به عنوان یک منبع انرژی و زیستی نگاه می‌کند. تمایز دیدگاه نخست یعنی منظر به مثابه میراث، در این است که نگاهی مبتنی بر تجربیات تاریخی از گذشته تا حال حاضر به منظرهای فرهنگی اعم از منظرهای شهری، روستایی و روزمره می‌اندازد؛ درحالی‌که دیدگاه منظر به مثابه منبع انرژی و زیستی، تمرکز خود را به شخصیت و چرخه‌های زیست محیطی منظر معطوف می‌دارد.

با توجه به پویایی و تداوم زندگی منظرهای فرهنگی، واضح است که مدیریت باید مبتنی بر وجود اطلاعات کافی و متناسب از شرایط کنونی نمونه‌ی مورد مطالعه باشد (Stenseke, 2016). در این جا رویکرد عمده‌ی چهار دستورالعمل مورد بررسی تا حدودی مشابه است؛ لیکن با نگاه کلی به مؤلفه‌ها و مراحل مهم در روند مدیریت و برنامه‌ریزی حفاظت منظرهای فرهنگی می‌توان به این نتیجه رسید که در تدوین برنامه‌ی مدیریت جامع منظر فرهنگی باید شخصیت هر منظر فرهنگی و بستر آن را به‌طور ویژه مورد توجه قرار داد. بدین ترتیب بر اساس مقایسه‌ی چهار رویکرد معرفی شده توسط نهادهای مختلف، چارچوب مفهومی پیشنهادی پژوهش حاضر برای مدیریت منظرهای فرهنگی مشتعل بر نه گام است. با توجه به بررسی دستورالعمل‌های بین‌المللی آنچه در تدوین این چارچوب باید مورد توجه قرار گیرد توالی اقدامات مختلف در زمینه‌ی مدیریت منظر است که شامل طیف وسیعی از اقدامات، از انجام توافقات اولیه در خصوص منابع مالی تا حدود مدیریتی و تأسیس مرکز مدیریتی را در برمی‌گیرد؛ که به تدریج فعالیت‌ها به بُعد برنامه‌ریزی برای مدیریت منظر نزدیک می‌شوند. دو اصل مهم در حین پیاده‌سازی چارچوب، لزوم توجه به یکپارچگی با برنامه‌های مدیریتی فرادست با توجه به زمینه‌ی هر محوطه و تدوین برنامه‌ی جامعی برای آموزش و مشارکت ذی‌نفعان به صورت هم‌زمان و در راستای تحقق بخشی به برنامه‌ها است (شکل ۶).

۴. شناخت مورد پژوهی: منظر فرهنگی میمند

در جنوب شرقی ایران، در استان کرمان قلمرو طبیعی - فرهنگی منحصر به فردی در دامنه‌ی کوه «شیرکوه»، به نام میمند واقع شده است. در سال ۲۰۱۵ میلادی منظر فرهنگی میمند توانست به عنوان منظر فرهنگی تکامل یافته و با معیار ارزش برجسته‌ی جهانی ۷ به فهرست میراث جهانی وارد شود. در بیانیه‌ی ارزش برجسته‌ی جهانی آن آمده است که:

«منظر فرهنگی میمند در بخش غربی استان کرمان در جنوب شرق ایران واقع شده است. منطقه‌ای قرار گرفته بر دامنه‌ی کوه‌های مرکزی ایران، کوه شیرکوه که محدوده را از سمت شمال، شرق و غرب احاطه کرده است و تا حدود ۲۶۰۰ متر ارتفاع می‌گیرد (حدود ۴۰۰ کیلومترمربع). تفاوت ارتفاع در منظر حدود ۱۰۰۰ متر از شمال به جنوب، وضعیت متنوع آب‌وهوایی را به وجود آورده است که می‌تواند برای شرایط زندگی در فصول مختلف مطلوب باشد. میمند منطقه‌ای بکر است که شواهدی برای فرم‌های متنوع تعامل انسان و طبیعت را در طول هزاران سال در برمی‌گیرد. در واقع یک نمونه‌ی استثنایی و برجسته از منظرهای فرهنگی‌ای است که در آن مهاجرت فصلی و درونی سه مرحله‌ای به شکل سنتی تا به امروز ادامه دارد. نقطه‌ی کانونی در بخش مرکزی منظر فرهنگی، روستای دست‌کند میمند است که نوع متفاوتی از اقامت زمستانی، به شکل خانه‌های غاری که در دامنه‌ی طبیعی حفاری می‌شوند را به نمایش می‌گذارد (روستای دست‌کند میمند). ذیل جابجایی فصلی، دام به سوی ارتفاعات بالاتر یا پایین‌تر، بر اساس الزامات منظر فرهنگی، حرکت می‌کند تا همه‌ی نیازهای انسان و حیوان تأمین شود. در واقع این قلمرو توسعه‌ی تدریجی تنوع وسیعی از انواع مختلف پناه‌گاه‌های انسان و حیوان (سر آغل، سر باغ و احشام) همراه با یک سازگاری ویژه سبک زندگی را در برمی‌گیرد» (ICHHTO, 2012).

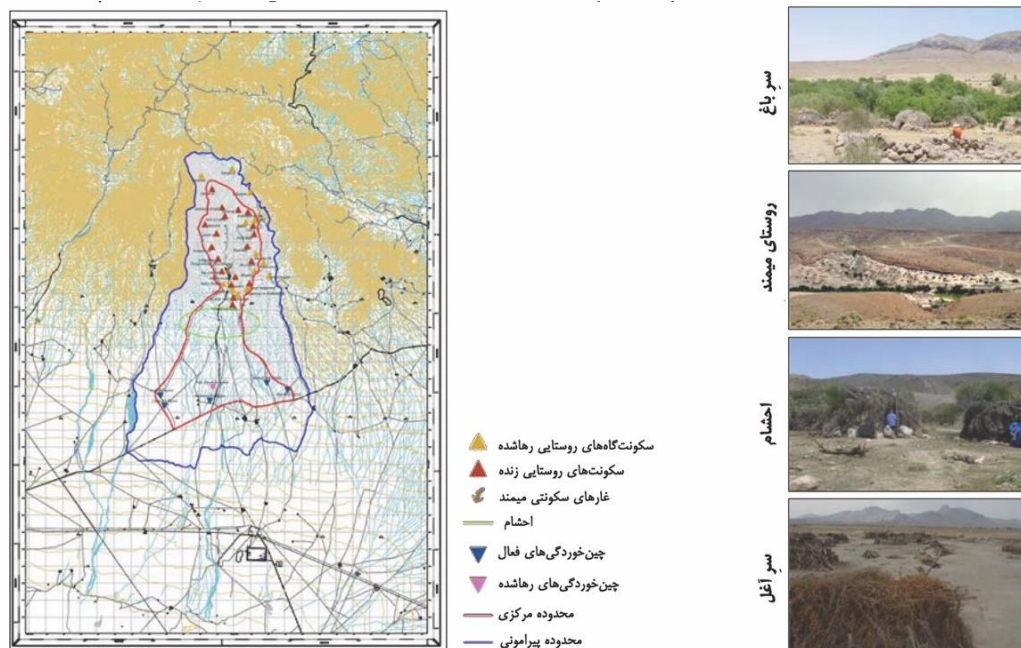
همان‌گونه که در ارزش برجسته‌ی جهانی منظر فرهنگی میمند به آن اشاره شده است خصیصه‌های کوچ و دامداری به نوعی در

تمامی لایه‌های ملموس و ناملموس منظر فرهنگی میمند قابل ردیابی هستند. در این خصوص پژوهش‌گر معماری دست‌کند و مدیر سابق محوطه‌ی میراث جهانی منظر فرهنگی میمند، بیان می‌دارد: «زندگی ساکنین میمند نوعی درون کوچ ویژه است که در سه دوره در یک سال و در مساحتی حدود ۱۲۰۰۰ هکتار انجام می‌شود. این استقرار شامل سه سکونت‌گاه فصلی در سه دوره است. در دوره‌ی اول، چهار ماه سال در سر آغل‌ها در دشت خاتون‌آباد، مساکن نیمه‌فرورفته در زمین، در دوره‌ی دوم باغات و در دوره‌ی سوم، چهار ماه آخر سال، روستای دست‌کند میمند اقامت‌گاه ساکنان است» (Ashrafi, 2020, p. 103). منظر فرهنگی میمند لایه‌های متنوعی از میراث طبیعی و انسان‌ساخت و همچنین تعامل ویژه‌ی هر دو طبیعت و انسان را شامل می‌شود (شکل ۷). میراث انسان‌ساخت منظر فرهنگی میمند فضاهای غیرمنقول مسکونی و غیر مسکونی‌ای را در بردارد که بستری را برای تولید آثار منقول و همچنین خصیصه‌های میراث ناملموس پدید آورده است. به‌طور کلی این میراث انسان‌ساخت شامل سه مجموعه‌ی زیستی آغل‌ها، احشام و باغات است که حول مرکزیت روستای دست‌کند میمند شکل گرفته‌اند (شکل ۸).

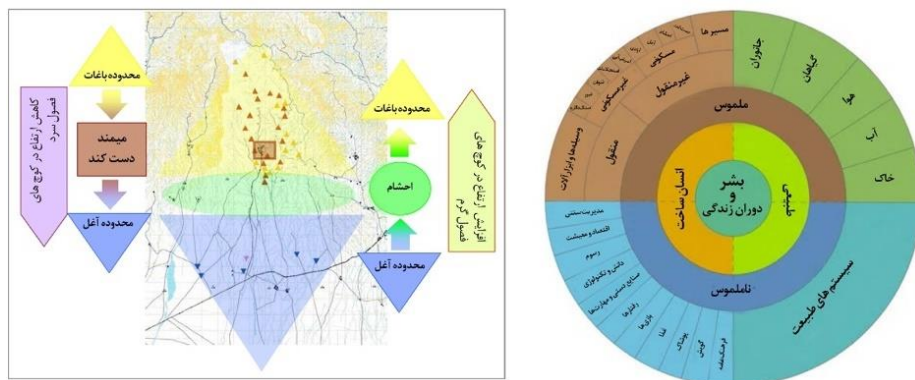
افزایش آگاهی و شناخت در کنار آموزش و مهارت‌ورزی					
مرحله اول	مرحله دوم	مرحله سوم	مرحله چهارم	مرحله پنجم	مرحله ششم
برنامه‌ریزی اولیه	مستندسازی و شناخت	ارزیابی و معیاردهی	هدف‌گذاری و ارائه برنامه مدیریتی	پیاده‌سازی و اجرای برنامه	پایش تغییرات
<ul style="list-style-type: none"> - تعیین گروه برنامه‌ریزی - تعیین وظایف و فرآیند مدیریتی - تشکیل گروه‌های تسهیل‌گری برای تسهیل مشارکت مردم محلی و ذی‌نفعان 	<ul style="list-style-type: none"> - پژوهش تاریخی و مطالعه اسناد دست اول و دوم تاریخی - مطالعه وضعیت حاضر منظر فرهنگی براساس داده‌های تصویری و رسانه‌ای - بازدید و بررسی میدانی - نقشه‌برداری و تهیه پلان وضع موجود در صورت نیاز - شناسایی ارزش‌ها و آسیب‌های بالقوه و بالفعل منظر فرهنگی 	<ul style="list-style-type: none"> - تعیین ارزش برجسته جهانی محوطه با همکاری افراد محلی - ارزیابی یکپارچگی و ارزش منمایی منظر فرهنگی با همکاری افراد محلی - ارزیابی آسیب‌ها و شرایط موجود منظر فرهنگی - ارزیابی داده‌ها و منابع گردآوری شده - شناسایی و ارزیابی فرصت‌ها و تهدیدها 	<ul style="list-style-type: none"> - تعریف اهداف مدیریتی - طبقه‌بندی و بسط حق انتخاب اتخاذ راهبردهای مدیریتی با مشارکت مردمی - آماده‌سازی پلان پیش‌نویس مدیریتی - مشورت بر سر پلان مدیریتی با مشارکت مردمی - ثبت گزارش‌های حاصل از مشورت‌ها - توافق بر سر اهداف و پلان مدیریت توسعه پلان مدیریت حفاظتی و اتخاذ راهبرد مناسب به همراه مشارکت 	<ul style="list-style-type: none"> - نگهداری حفاظتی - اجرای راهبرد مدیریتی انتخابی - اجرای پلان مدیریتی 	<ul style="list-style-type: none"> - پایش و ارزیابی نتایج نهایی حاصل از پیشرفت حاصل از کار - بازنگری در تصمیمات مدیریتی با همکاری و مشارکت جامعه محلی و تمامی ذی‌نفعان - پایش و کنترل تغییرات

بازشناخت منظر در قوانین به منظور یکپارچه‌سازی برنامه مدیریتی با چارچوب‌های برنامه‌ریزی گسترده

شکل ۶: چارچوب مفهومی پیشنهادی برای برنامه‌ریزی مدیریت و حفاظت از منظرهای فرهنگی مبتنی بر بازخوانی و اکاوی چارچوب‌های مدیریتی چهار نهاد حفاظتی بنیاد پارک ملی آمریکا، سازمان میراث جهانی یونسکو، سازمان بین‌المللی حفاظت از محیط زیست و کنوانسیون منظر اروپایی اتحادیه اروپا برای منظرهای فرهنگی

شکل ۷: عرصه، حریم و خصیصه‌های اصلی منظر فرهنگی میمند (ICHHTO, 2012, p. 7)

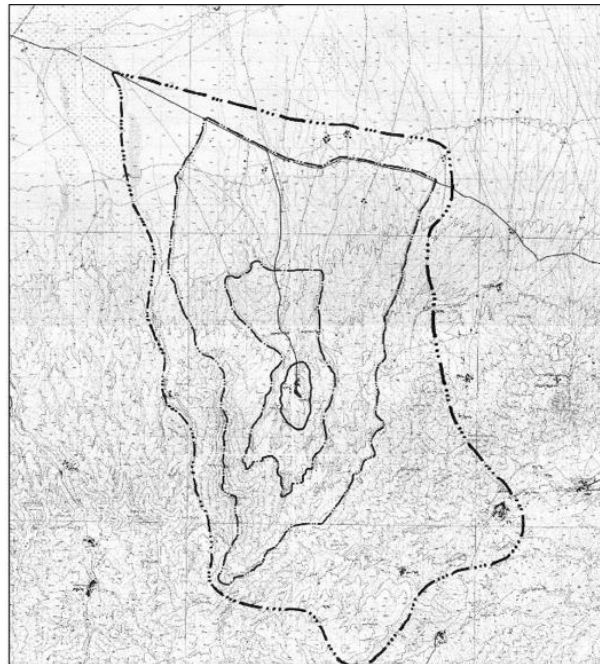

شکل ۸: کوچ و لایه‌های مختلف منظر فرهنگی میمند (ICHHTO, 2012: 361; Appendix II: 28)

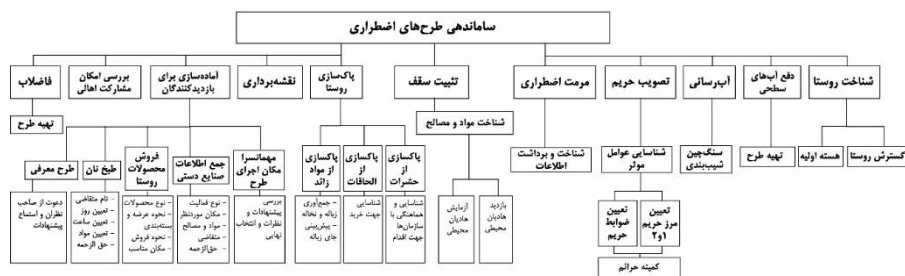
۴-۱. چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند

در این بخش بر اساس اسناد کتابخانه‌ای و همچنین مصاحبه‌های متعدد به‌ویژه با کارشناسان پایگاه میراث جهانی منظر فرهنگی میمند، تلاش شده است تا چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند شناسایی شود. آن‌گونه که از مستندات مشخص است نمی‌توان یک فرایند خطی، مطابق با استانداردهای برنامه‌ریزی حفاظت از منظرهای فرهنگی در سطح جهانی را در این زمینه شناسایی نمود. در ۲۵ مهر ۱۳۸۰ سازمان میراث فرهنگی کشور (وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی کنونی) به‌طور رسمی تحت عنوان «پروژه‌ی بزرگ میمند» وارد منظر فرهنگی میمند شد. تا قبل از این زمان تنها در دهه‌ی پنجاه شمسی دانشگاه تهران و تحت مدیریت دکتر غلام‌علی همایون اقدامات پژوهشی - مطالعاتی نسبتاً گسترده‌ای در مورد روستای میمند انجام پذیرفته بود (Eghtesadi, 2006). در اولین گام در پروژه‌ی بزرگ میمند اقدامات مدیریتی به شکلی تقریباً موازی و بدین شرح انجام پذیرفته‌اند: ۱) پایگاه میراث به منظور پیشبرد اقدامات تأسیس می‌شود؛ ۲) کمیته‌ی راهبری متشکل از متخصصین به منظور هم‌فکری و هدایت اقدامات آتی تشکیل می‌گردد؛ ۳) شناخت اجمالی منظر با همکاری متخصصین و مردم محلی انجام می‌پذیرد (H. Ebrahimi, (personal communication, October 20, 2019)). در خصوص ضرورت تشکیل پایگاه میراث فرهنگی میمند در پرونده‌ی ثبت جهانی عنوان شده است که «با توجه به فاصله‌ی میان محوطه و اداره کل میراث فرهنگی استان کرمان و اهمیت و وسعت منظر فرهنگی میمند، این اداره کل نمی‌توانست کنترل و نظارت کامل و مناسب روی محوطه‌ی میمند داشته باشد. تهدیدات ناشی از ساخت هتل بر روی تپه‌های مشرف بر میمند انگیزه‌ی دیگری برای مقامات عالی‌رتبه‌ی سازمان میراث فرهنگی کشور بود تا مجوز لازم را برای تشکیل پایگاه میراث فرهنگی محلی صادر کنند. این پایگاه محلی می‌تواند اقدامات حفاظت و باززنده‌سازی را با روشی کامل‌تر پیگیری نماید» (ICHHTO, 2012, p. 348).

پس از گام اول، با توجه به تهدیداتی که بیان شد، با تکیه بر شناسایی اولیه‌ی محوطه، عرصه و حریم منظر فرهنگی میمند به منظور ثبت این محوطه در فهرست آثار ملی و حمایت از آن تعیین شد (شکل ۹). چند سال بعد از ثبت و با توجه به برنامه‌ریزی برای ورود منظر فرهنگی میمند به فهرست میراث جهانی زون‌بندی عرصه و حریم به‌روز گردید (ICHHTO, 2012, p. 7). در گام سوم برنامه‌ریزی اقدامات در قالب سه گروه اقدامات اضطراری (شکل ۱۰)، کوتاه مدت و میان مدت دسته‌بندی شدند (Eghtesadi, 2006). بعدها در پرونده‌ی نامزدی میمند برای ثبت در فهرست میراث جهانی اقدامات بلند مدت نیز به این دسته‌بندی اضافه گردیده است. با توجه به فقدان نقشه‌های دقیق از روستای دست‌کند میمند، موازی با برنامه‌ریزی اقدامات و در پیش‌نیاز اقدامات اضطراری، فرایند نقشه‌برداری به سرعت آغاز می‌شود. طرح اضطراری در این زمینه شامل شناخت روستا، آبرسانی، دفع آب‌های سطحی، تصویب حریم، مرمت اضطراری، تثبیت سقف، پاکسازی روستا، نقشه‌برداری، آماده‌سازی جهت بازدید بررسی امکان مشارکت اهالی و برنامه‌ریزی فاضلاب روستا می‌شود (Eghtesadi, 2006).

شکل ۹: نقشه عرصه و حریم اولیه منظر فرهنگی میمند (حریم درجه ۱، ۲ و ۳)، (Ashrafi, 2015)

شکل ۱۰: برنامه‌ریزی ساماندهی طرح‌های اضطراری در حفاظت از منظر فرهنگی میمند، (Ashrafi, 2015)

در این مرحله همچنین سعی بر آن بوده است مطالعات شناخت هم‌زمان با مداخلات مرمتی ساختارهای معماری و بهبود و ارتقاء زیرساخت‌ها پیگیری شود. یکی از مهم‌ترین اقدامات در این مرحله تهیه طرح آزادسازی یا به عبارت دیگر «خالص‌سازی» محوطه‌ی روستای میمند است که با ادعای این‌که عناصر معاصر اصالت و یکپارچگی روستا را خدشه‌دار نموده‌اند تهیه گردیده است (Eghtesadi, 2006). با این‌که در مراحل از فرایند برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند مانند اقدامات اضطراری در مرمت کالبدی از مشارکت اهالی بهره گرفته شده است؛ اما در زمینه‌ی تهیه و تصویب ضوابط و مقررات و همچنین تهیه‌ی طرح آزادسازی و طرح‌های مشابه ردی از مشارکت اهالی پیدا نمی‌شود.

چهارمین گام از مراحل برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند به ارائه‌ی «افق آینده‌ی منظر فرهنگی میمند» اختصاص یافته است. افق آینده بر مبنای نگاه نخبه‌سالارانه‌ی «توسعه‌ی پایدار بر اساس حکمروایی مناسب» و سه استراتژی اصلی «حفاظت و ارتقا ارزش‌های زیست محیطی»، «حفظ و تقویت جامعه‌ی بومی و آموزش دانش بومی به گردشگران» و «توسعه‌ی اقتصادی با نگرش بوم‌محوری» تنظیم شده است (Eghtesadi, 2006). علاوه بر این مواردی مانند تبدیل میمند به مرکز علمی تحقیقاتی آموزش و بوم‌محور، اتصال آن به شبکه‌ی گردشگری کشور و همچنین ارائه‌ی خدمات مشاوره‌ای و کارشناسی برای سایر سایت‌های مشابه در ایران در افق آینده‌ی منظر فرهنگی میمند گنجانده شده‌اند (Eghtesadi, 2006).

به منظور دستیابی به افق ترسیمی، در گام پنجم برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی اقدامات کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت

(آن گونه که در پرونده‌ی ثبت جهانی عنوان شده است)، پرداخته شده است. اقدامات کوتاه مدت شامل چهار دسته‌ی کلی پژوهش، حفاظت و مرمت، معرفی - آموزش و گردشگری هستند؛ که پژوهش شامل اقدامات خردتری مانند زمین‌شناسی، باستان‌شناسی، مطالعات شیوه‌های دست‌کند، مطالعات معادن، مطالعات افسانه‌ها و داستان‌ها، مطالعات میمند و کودکان و شناسایی و جمع‌آوری ابزارهای سنگی است. حفاظت و مرمت شامل سه اقدام اصلی، ۱) ساماندهی (ساخت بازی کودکان، احداث پارکینگ، آغاز ساماندهی آغل‌ها و آبادی‌ها و تجهیز و ارتقا مهمان‌سرا)، ۲) حفاظت (پاکسازی از حشرات، دام، زباله و الحاقات، آغاز فاز یک ساماندهی راسته‌ی اصلی، انجام فاز یک اصلاح شبکه‌ی برق‌رسانی، انجام نشانه‌گذاری حریم و ارتقاء سیستم تولید و توزیع صنایع دستی) و ۳) مرمت (مرمت سرفه‌ها و سقف‌ها، اصلاح و توسعه‌ی سیستم سرویس‌های بهداشتی و تعویض و ساخت درهای چوبی) می‌شوند. معرفی و آموزش نیز در زمینه‌های راه‌اندازی سایت، برگزاری جلسات و دوره‌های آموزشی برای پرسنل و مردم، برگزاری همایش و نمایشگاه، تهیه‌ی طرح‌های بنیادی مرتبط با میراث معنوی، چاپ کتاب و ارتباط با سایر محوطه‌های داخلی و خارجی به کار گرفته شده است. در حوزه‌ی گردشگری نیز برنامه‌های اصلاح و تعریف مسیر گردشگری، احیاء مسیرهای قدیمی و تعیین و تجهیز پایگاه شهریارک در نظر گرفته شده‌اند.

طرح‌های میان مدت در برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند سه دسته‌ی کلی حفاظت (ساماندهی، حفاظت و نگهداری و مرمت)، پژوهش و معرفی - آموزش - گردشگری را دربرمی‌گیرد. ماهیت طرح‌ها تقریباً مانند طرح‌های کوتاه مدت است با این حال اقداماتی اساسی در حوزه‌ی زیرساخت‌ها مانند سنگ‌فرش راسته‌ی اصلی، انجام شبکه‌ی برق‌رسانی، اصلاح سیستم فاضلاب و توسعه‌ی سرویس‌های بهداشتی و در حوزه‌ی تعریف مسیر گردشگری در سطح منطقه و راه‌اندازی موزه‌ها در میان برنامه‌های پیشنهادی رؤیت می‌شوند. با توجه به توضیحات پیشین در مجموع می‌توان تمامی مراحل پیاده‌سازی مدیریت محوطه‌ی میراث جهانی منظر فرهنگی میمند را در شش مرحله‌ی کلی، مطابق (شکل ۱۱)، شناسایی نمود.

شکل ۱۱: چارچوب کلی برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند

۴-۲. بازنگری در چارچوب برنامه‌ریزی منظر فرهنگی میمند

در این بخش تلاش شده است چارچوب کنونی برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند را از طریق مقایسه با چارچوب توسعه‌یافته بر مبنای فرایندهای برنامه‌ریزی حفاظت از منظرهای فرهنگی تجویز شده توسط نهادهای بین‌المللی ارتقاء بخشید. با این حال باید توجه داشت که از تفاوت این چارچوب‌ها می‌توان استدلال نمود که تعمیم یک فرایند به کل منظرهای فرهنگی اگر در حالت خوش‌بینانه تبعات منفی نداشته باشد، قطعاً سبب ارتقاء کیفیت منظر و حفاظت از میراث فرهنگی نیز نخواهد شد.

منظرهای فرهنگی مجموعه‌های زنده و پویایی‌اند که نمی‌توان فی‌الواقع برای آن‌ها شخصیتی اصیل بدون هیچ تغییری در گذر زمان قائل شد. از سوی دیگر نهادهای بین‌المللی بارها ضرورت چرخش از نگاهی نخبه‌سالارانه به مردم‌سالارانه در زمینه‌ی حفاظت از منظرهای فرهنگی را یادآور شده‌اند. با این حال بررسی‌های میدانی و مرور ضوابط و دستورالعمل‌های حمایتی، نشان‌دهنده‌ی نگاهی یادمانی و نخبه‌سالارانه در برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند است. این نگاه به منظر سبب پیگیری چارچوب برنامه‌ریزی‌ای شده است که در آن برخی اصول و اخلاقیات حفاظت از منظرهای فرهنگی، آن‌گونه که نهادهای بین‌المللی ترویج کرده‌اند، نادیده گرفته شده‌اند؛ بنابراین مهم‌ترین گام در بازنگری چارچوب برنامه‌ریزی منظر فرهنگی میمند توجه به این اصول و اخلاقیات است. در مرور چارچوب‌های برنامه‌ریزی، اصلی‌ترین اصول و اخلاقیات به این صورت شناسایی شده‌اند: «مدیریت مبتنی بر رویکردهای مشارکتی همه‌جانبه، تمرکز بر مدیریت تغییرات به‌جای ممانعت از تغییر، توجه بر مدیریت منعطف و انطباقی، سنجش مداوم میزان موفقیت مدیریت، افزایش آگاهی - شناخت در کنار آموزش و پایش مداوم تغییرات». از میان این موارد تنها «افزایش آگاهی - شناخت در کنار آموزش» در حفاظت از منظر فرهنگی میمند مورد توجه ویژه قرار گرفته است و بقیه‌ی موارد یا کاملاً نادیده گرفته شده‌اند یا آن‌چنان که باید به آن‌ها پرداخته نشده است. از میان این اصول مهم‌ترین آن‌ها مشارکت است. در کلیه چارچوب‌های بررسی‌شده مشارکت در سراسر مسیر فرایند برنامه‌ریزی حفاظت به عنوان اصلی بدیهی در نظر گرفته شده است. با این حال در مدیریت منظر فرهنگی میمند تنها می‌توان ردپای مشارکت را در مرحله‌ی شناخت و برخی اقدامات مرمتی مشاهده نمود. از سوی دیگر تحت اجبار نگاهی نخبه‌سالارانه و یادمانی در منظر فرهنگی میمند می‌توان مردمانی را مشاهده کرد که مجبور شده‌اند با سازه‌های خانه‌های خود، یا به قول خودشان کپر، مانند یادمان شاهکار خارق‌العاده، ادبیاتی که بارها در پرونده ثبت جهانی میمند به آن اشاره شده است، برخورد کنند و این شاهکار بشری را همان‌طور که هست، بدون تغییر، حفظ کنند. این درحالی است که مردمان بومی سالیان درازی با بازسازی پیاپی کپرهای پویا با آن‌ها برقرار کرده‌اند. این مردم طبقه‌ی پایین هیچ‌وقت کپری که زندگی ساده‌ی خود را در آن می‌گذراندند شاهکار بشری نمی‌پنداشتند. البته باید توجه داشت این موضوع به معنی دست کشیدن بومیان میمند از فرهنگی که سال‌ها با آن زیسته‌اند نیست بلکه برعکس در نمونه‌های زیادی می‌توان تلاش‌های آن‌ها در جهت انتقال رسوم به نسل‌های جدید و مبارزه برای حفظ فرهنگ‌شان را مشاهده کرد.

به منظور ارتقاء چارچوب برنامه‌ریزی منظر فرهنگی میمند و در مقایسه‌ی با چارچوب توسعه‌یافته از جمع‌بندی نسخه‌های بین‌المللی یک چارچوب ۱۴ مرحله‌ای (شکل ۱۲) پیشنهاد گردیده است. در این زمینه شش مرحله‌ی «برنامه‌ریزی و اقدامات مقدماتی، اقدامات حمایتی اولیه، شناخت و مستندنگاری، تدوین چشم‌انداز، تهیه‌ی طرح‌های مدیریتی و پیاده‌سازی آن‌ها» چارچوب کنونی حفاظت از منظر فرهنگی میمند با چارچوب‌های جهانی مشابهت داشته‌اند. با این حال برخلاف رویه‌ی تجویزی چارچوب‌های بین‌المللی پس از شناخت و مستندنگاری و در راستای خالص‌سازی محیط طرح‌های اضطراری از قبیل تملک و تخریب ساختارهای «فاقد اصالت» پیگیری شده است. باید توجه داشت چارچوب‌های بین‌المللی قبل از پیاده‌سازی چنین اقدام مهمی حداقل شش مرحله‌ی «ارزیابی اهمیت معنایی، ارزیابی آسیب‌شناسی و آسیب‌پذیری منظر، تعریف اهداف مدیریتی، آماده‌سازی پیش‌نویس پلان مدیریتی، مشورت به منظور تهیه پیش‌نویس، تهیه‌ی طرح‌های مدیریتی و توسعه‌ی پلان مدیریتی» را ضروری می‌دانند. در مرحله‌ی ارزیابی اهمیت معنایی میزان اهمیت خصیصه‌ها و ارزش‌هایی که حمل می‌کنند مشخص و مرحله‌ی بعدی یعنی ارزیابی آسیب‌پذیری بر مبنای تراکم خصیصه‌ها - ارزش‌ها میسر می‌شود. لازم به ذکر است که این دو مرحله

اصول کلی پیشنهادی در فرآیند برنامه ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند:

۱. مدیریت مبتنی بر رویکردهای مشارکتی همه‌جانبه
۲. تمرکز بر مدیریت تغییرات
۳. پایش مداوم میزان تغییرات

اصول کلی پیشنهادی در فرآیند برنامه ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند:

۴. سنجش مداوم میزان موفقیت مدیریت
۵. افزایش آگاهی و شناخت در کنار آموزش و مهارت‌ورزی
۶. توجه به مدیریت منعطف و انطباقی

شکل ۱۲: ارتقاء چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند بر مبنای چارچوب توسعه‌یافته

به مدیریت تغییر یا معرفی حد قابل قبول تغییر کمک شایانی می‌کنند. پس از طی نمودن این مراحل، تهیه‌ی پلان مدیریتی امکان‌پذیر است. چارچوب‌های بین‌المللی ضرورت مشارکت در این مرحله را یادآور شده‌اند و تنها پس از توافق با ذی‌نفعان اجرای این برنامه‌ها را امکان‌پذیر دانسته‌اند.

در بازنگری برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند دو مرحله‌ی «پایش و در صورت لزوم بازنگری»، به عنوان آخرین مراحل پیشنهاد گردیده‌اند. در پرونده‌ی ثبت جهانی منظر فرهنگی میمند، بخشی به عنوان پایش مشاهده می‌شود لیکن چارچوب مشخصی برای آن ارائه نگردیده است. از این رو هیچ سند و گزارش مدونی از پایش‌های دوره‌ای منظر پس از ثبت در دسترس نیست. برهم نهادن لایه‌ها و پایش دوره‌ای خصیصه‌های منظر و راهبردهای مدیریتی از مراحل هستند که چارچوب‌های بین‌المللی به‌طور مکرر به آن‌ها توجه نموده‌اند، درحالی‌که برنامه‌ریزی منظر فرهنگی میمند دچار ضعفی جدی در این زمینه است. شایسته بود بازنگری چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند قبل از کلیه اقدامات انجام می‌پذیرفت با این حال بازنگری در مرحله‌ی کنونی نیز می‌تواند به حل بسیاری از چالش‌های پیش‌رو کمک نماید. این چالش‌ها، مواردی از قبیل «عدم حمایت مالی و معنوی نهادهای مرتبط، تغییرات مدیریتی مکرر، عدم امکان تحقق برنامه‌ها به صورت یکپارچه، فقدان برنامه‌های مدون حفاظتی، تقاضای مالکان آبادی برای ساخت‌وساز و فشار گردشگری» را شامل می‌شوند (M. Ashrafi, speech at University of Tehran, November 1, 2021). به نظر چارچوب برنامه‌ریزی پیشنهادی می‌تواند به مواجهه‌ی با این چالش‌ها و چالش‌های عدیده‌ی دیگر کمک شایانی نماید.

۵. نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر را می‌توان در سه سطح کلی مطرح نمود. پیش از تشریح این سه سطح بایستی توجه داشت که پژوهش حاضر به دنبال ارائه‌ی راهکارهایی به منظور برطرف نمودن شکاف میان نظریه و عمل در زمینه‌ی حفاظت منظرهای فرهنگی است. به عبارتی تمرکز اصلی بر «چگونگی» حفاظت از منظرهای فرهنگی نسبت به «چیستی» آن‌هاست. سطح نخست

پژوهش به دنبال حل مسائل مرتبط با فرایند برنامه‌ریزی منظرهای فرهنگی است. از این‌رو نخستین سؤال متخصصین در هنگام مواجهه با منظرهای فرهنگی عموماً بر این موضوع تأکید دارد که از کجا و چگونه باید آغاز نمود. ترسیم و پیمودن مسیر نادرست می‌تواند عواقب جبران‌ناپذیری به دنبال داشته باشد. همان‌گونه که در بخش مورد پژوهی نشان داده شد خالص‌سازی منظر در نمونه‌موردی منظر فرهنگی میمند رویارویی بومیان و متخصصین را به همراه داشته است. مقاله حاضر بر پایه‌ی مطالعه تطبیقی چهار رویکرد مدیریتی بنیاد پارک‌های ملی آمریکا، کمیته‌ی میراث جهانی، اتحادیه‌ی اروپا و انجمن حفاظت از محیط زیست چارچوب برنامه‌ریزی بهینه‌ای را پیشنهاد کرده است که شامل نه گام یا مرحله می‌شود. سطح دوم پژوهش شامل شناسایی چارچوب برنامه‌ریزی منظر فرهنگی میمند است. ذکر این موضوع حائز اهمیت است که فرآیند برنامه‌ریزی منظر فرهنگی میمند نمونه‌ای پیشرو در برنامه‌ریزی حفاظت از منظرهای فرهنگی ایران بوده است و به مثابه الگو در بسیاری از محوطه‌های میراثی مشابه در ایران به‌کار گرفته شده است. در سطح دوم این پژوهش با مقایسه‌ی چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از منظرهای فرهنگی پیشنهادی در این مقاله و چارچوب برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند، نقاط ضعف و قوت مدیریت میمند شناسایی شدند. سرانجام سطح سوم پژوهش چارچوب بازبینی‌شده‌ی برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند را ارائه نمود. این چارچوب با شناسایی نقاط قوت و ضعف و همچنین مقایسه با چارچوب برنامه‌ریزی توسعه‌یافته مبتنی بر اسناد بین‌المللی، فرایند برنامه‌ریزی حفاظت از منظر فرهنگی میمند را در قالب ۱۴ مرحله پیشنهاد نمود. مراحل آن به ترتیب عبارت‌اند از: برنامه‌ریزی و اقدامات مقدماتی، بازشناخت قوانین در ارتباط با منظر و اقدامات حمایتی اولیه، شناخت و مستندنگاری، ارزیابی اهمیت معنایی، ارزیابی آسیب‌شناسی و آسیب‌پذیری منظر، تدوین چشم‌انداز منظر، تعریف اهداف مدیریتی و ارزیابی فرصت‌ها و چالش‌ها، آماده‌سازی پیش‌نویس پلان مدیریتی، تهیه‌ی طرح‌های مدیریتی، توسعه‌ی پلان مدیریتی و اتخاذ راهبردهای مدیریتی، پیاده‌سازی و اجرای طرح‌های مدیریتی، پایش و ارزیابی پیاده‌سازی راهبردها، بازنگری در پلان مدیریتی و راهبردها. به علاوه، بازخوانی و واکاوی چارچوب‌های برنامه‌ریزی حفاظت از منظرهای فرهنگی در سطح بین‌المللی نشان داد که در کنار این فرایند توجه به اصول و اخلاقیات شامل مدیریت مبتنی بر رویکردهای مشارکتی همه‌جانبه، تمرکز بر مدیریت تغییرات به‌جای ممانعت از تغییر، توجه بر مدیریت منعطف و انطباقی، سنجش مداوم میزان موفقیت مدیریت، افزایش آگاهی - شناخت در کنار آموزش و پایش مداوم تغییرات ضروری به نظر می‌رسد.

سپاسگزاری

بخش نظری مقاله برگرفته از پژوهش دوره دکتری نویسنده اول با عنوان «حفاظت پراگماتیک از میراث؛ واکاوی هنر عمل در تصمیم‌گیری برای بافت‌های تاریخی» در رشته مرمت دانشگاه تهران، تحت راهنمایی نویسنده سوم در حال انجام است. بخش مورد پژوهی مقاله برگرفته از پژوهش دوره دکتری نویسنده دوم با عنوان «برنامه‌ریزی آینده برای گذشته: رویکردهای کاراکترمحور در حفاظت از منظرهای فرهنگی ایران» در رشته مرمت دانشگاه تهران، تحت راهنمایی نویسنده سوم در حال انجام است.

مشارکت نویسندگان

این مقاله به دنبال مواجهه‌ی عملی نویسنده‌ی اول با دو منظر فرهنگی ماخونیک و میمند و از طریق هم‌فکری و راهنمایی نویسنده‌ی سوم، عدم وجود چارچوب‌های ساختاریافته برای برنامه‌ریزی مناظر فرهنگی در حوزه‌ی نظری در ایران، شناسایی و در نتیجه به چارچوب‌های برنامه‌ریزی مناظر فرهنگی در سطح جهان و مقایسه‌ی آن‌ها با یکدیگر به منظور یافتن یک چارچوب بهینه پرداخته است. با نظر نویسنده‌ی سوم منظر فرهنگی میمند به‌عنوان یکی از معدود نمونه‌هایی در ایران که فرایند نسبتاً مدونی را در برنامه‌ریزی مناظر فرهنگی طی کرده است، به عنوان نمونه‌موردی انتخاب و توسط نویسنده‌ی دوم کلیه‌ی اسناد مربوط به برنامه‌ریزی آن در

حدود دو دهه مورد واکاوی قرار گرفته و به صورت ساختاریافته و یکجا ارائه شده است. در نهایت نویسنده‌ی اول به کمک نویسنده‌ی سوم به تطبیق چارچوب‌های شناسایی شده با فرایند برنامه‌ریزی کنونی منظر فرهنگی میمند پرداخته و چارچوب بهینه را برای این محوطه‌ی میراث جهانی پیشنهاد داده‌اند.

فهرست منابع

- Andrews, T. D. & Buggy, S. (2008). "Authenticity in Aboriginal Cultural Landscape", In Waite, D. (Ed.), APT Bulletin, Vol. XIX, No.2-3, Published by Association for Preservation Technology International, pp. 63-70
- Ashrafi, M. (2015). The operational report of world heritage Maymand cultural landscape, Archive of Maymand world heritage base. [in Persian]
- اشرفی، مهناز. (۱۳۹۰). «گزارش عملیاتی سایت میراث جهانی منظر فرهنگی میمند». آرشیو پایگاه میراث جهانی میمند.
- Ashrafi, M (2020). "Sustainability in the architecture of Maymand cultural landscape territories", Journal of Iranian architecture studies. 17: 97-121. [in Persian]
- اشرفی، مهناز. (۱۳۹۹). «پایداری در معماری استقرارگاه‌های منظر فرهنگی میمند». دو فصلنامه معماری ایرانی. شماره ۱۷. صص ۹۷-۱۲۱.
- Bandrin, F & van Oers, R. (2015). "Reconnecting the City: The Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage". John Wiley & Sons, Ltd.
- Birnbaum, C, A. (1994). "Preservation Briefs 36: Protecting Cultural Landscapes: Planning, Treatment and Management of Historic Landscapes". National Park Service of US. Department of the Interior NPS cultural resources.
- Council of Europe. (2000). "European Landscape Convention". Florence. <http://conventions.coe.int>. Last Access: 01.09.2023.
- Council of Europe. (1996). "European Charter for Rural Areas", <http://assembly.coe.int>. Last Access: 0109/2023.
- Dudley, N. (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN Publications. Switzerland.
- Eghtesadi, K. (2006). "Maymand historic village big project report for Melina Mercuri World Competition. Archive of Maymand world heritage base. [in Persian]
- اقتصادی، کیارش. (۱۳۸۵). «گزارش پروژه بزرگ روستای تاریخی میمند برای مسابقه جهانی ملینا مرکوری»، آرشیو پایگاه میراث جهانی منظر فرهنگی میمند.
- Eshrati P & Fadaei Nezhad, S. (2015), A Definition of Authenticity Concept in Conservation of Cultural Landscapes, Archnet-IJAR, Volume 9, Issue 1, pp. 93-107. [in Persian]
- عشرتی، پرستو و فدایی نژاد، سمیه. (۱۳۹۷). «به سوی رویکرد آرمانی در حفاظت و توسعه یکپارچه منظر شهری تاریخی». مرمت و معماری ایران. شماره ۸ (۱۵). صص ۷۵-۸۸.
- ICOMOS, (2014). "The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values", <http://www.icomos.org/index.php/en/charters-and-texts>. Last Access: 03.09.2023 .
- ICHHTO (Iranian Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organisation). (2012). Nomination of The Cultural Landscape of Maymand for Inscriptions on the World Heritage List. Tehran: UNESCO Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/1423/documents/>
- Khalaf, R. W. (2020). "The Implementation of the UNESCO World Heritage Convention: Continuity and Compatibility as Qualifying Conditions of Integrity". Heritage, 3(2), 384-401. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/heritage3020023>
- McClelland. F & Melnick, R. (1999). "Guidelines for Evaluating and Documenting Rural Historic Landscapes". National Park Service of USA.
- Mitchel, B. (2003). International Models of Protected Landscapes. The George Wright Forum. Volume 20.(۲)
- Reeves, K. & McConville, C. (2011). "Cultural Landscape and Goldfield Heritage: Towards a Land Management Framework for the Historic South-West Pacific Gold Mining Landscapes". Landscape Research. 36:2. 191-207. DOI://doi.org/10.1080/01426397.2010.547573
- Roe, M. (2007)." The European Convention: a revolution in thinking about "cultural landscapes". Journal of Chinese Landscape Architecture, 23(143): 1-17.
- Rosler, M. (2008), "Applying Authenticity to Cultural Landscapes", In Waite, D. (Ed.), APT Bulletin, XXX- IX (2-3), Published by Association for Preservation Technology International, pp. 47- 54.
- Stenseke, M. (2016). "Integrated landscape management and the complicating issue of temporality". Landscape Research, 41:2, 199-211, DOI:10.1080/01426397.2015.1135316
- Smith, J. (2015). "Applying a cultural landscape approach to the urban context". Conserving cultural landscapes: Challenges and new directions. Taylor, K. ST Clair, A. & J. Mitchell, N. Routledge Publishing. New York.
- Taylor, K. (2018). Connecting concepts of the cultural landscape and Historic Urban Landscape: The Politics of similarity. Built Heritage 2. 53-67. <https://doi.org/10.1186/BF03545710>

- Taylor, K. Clair, A. S., & Mitchell, N. J. (2015). "Introduction: Cultural Landscapes: Twenty-First Century Conservation Opportunities and Challenges". Book Chapter in "Conserving Cultural Landscapes: Challenges and New Directions". Edited by Taylor, K. Clair, A., S. & Mitchell, N., J. Routledge Publishing. New York .
- Taylor, K. Lennon, J. (2011). "Cultural Landscapes: a bridge between culture and nature? ". International Journal of Heritage Studies. Vol,17. P 537-554.
- Taylor, K. (2008). "Landscape and Memory: Cultural Landscapes, Intangible values and some thoughts on Asia. Communities and Memories: a global perspective," Australia Memory of the World program, online, pp. 1-6
- UNESCO. (2001). "Cultural Landscapes: The Challenges of Conservation". Series of World Heritage Papers No.7. UNESCO. Ferrara, Italy. Retrieved from https://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_07_en.pdf [Last visit 04.09.2023]
- UNESCO World Heritage Center. (1992). "Revision of the Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention: Report of the Expert Group on Cultural Landscape", retrieved from: www.whc.unesco.org, [visited on September 4, 2023]
- Veldpaos, L. (2015). "Historic Urban Landscapes: Framing the integration of urban and heritage in multilevel governance". Eindhoven Technische Universiteit